

Кримінальна відповідальність за фіктивне підприємництво в Україні: стан і шляхи протидії

Довнич Ольга Миколаївна – науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України

У статті розглянуто найбільш поширені злочинні схеми створення та діяльності фіктивних підприємств в Україні, наводяться приклади фіктивних підприємств, досліджуються шляхи подолання та вносяться пропозиції щодо протидії цьому явищу, визначається кримінальна відповідальність за вчинення таких злочинів.

Ключові слова: фіктивне підприємництво, конвертаційні центри, фізична особа, кваліфікація дій.

Постановка проблеми. Процес реформування соціально-економічних відносин має, крім позитивних результатів, певні негативні явища, такі як численні зловживання у сфері господарської діяльності сучасної України. Окремі верстви населення почали широко використовувати легальні інструменти ринкової економіки з метою збагачення.

Отже, забезпечення належної охорони фінансової системи держави від злочинних посягань в умовах розвитку ринкової економіки набуває особливої актуальності. Саме фіктивні підприємницькі структури виспувають зняряддя вчинення цілої низки корисливих злочинів: ухилення від сплати податків, контрабанди, шахрайства з фінансовими ресурсами та ін.

Зменшуючи свої податкові зобов'язання, ці підприємства завдають значної шкоди дохідній частині бюджетів різних рівнів, що сприяє появі дефіциту цих бюджетів, який є головним фактором розвитку інфляційних процесів у країні. Тому виникає необхідність розгляду питання фіктивного підприємництва в Україні та відповідальності за такі дії.

Стан дослідження. Вивченню проблеми фіктивного підприємництва в Україні та відповідальності за скоєні протиправні діяння присвятили свої роботи такі вчені, як О. Грін, В. Кміть, Ю. Опалінський, В. Хахулін. Окремі проблеми розслідування фіктивного підприємництва висвітлені в наукових працях А. Волобуєва, В. Лисенка та Г. Матусовського.

Метою статті є розкриття проблематики фіктивного підприємництва, характеристика основних ознак складу цього злочину та вивчення особливостей відповідальності за нього.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах розвитку економіки важко назвати ті галузі народного господарства в нашій державі, в яких би організовані злочинні угруповання не використовували фіктивні суб'єкти господарювання для здійснення незаконної діяльності [1, с. 478].

Основною небезпекою фіктивного підприємництва є нанесення майнової шкоди юридичним та фізичним особам, державі, що, в свою чергу, виражається в приховуванні фактів забороненої діяльності, незаконній конвертації безготівкових коштів у готівку, створенні передумов для ухилення від оподаткування і досягнення інших протиправних цілей, сприянні легалізації (відмиванню) коштів, здобутих злочинним шляхом.

Трансформація фіктивного підприємництва в підприємницьку діяльність набула загрозливого характеру, оскільки поширює тінізацію економіки держави [2, с. 196].

Фіктивне підприємництво викликає у законослухняних громадян і організацій, а також державних підприємств побоювання щодо вступу в правовідносини з будь-якими комерційними структурами, тим самим порушує стабільність господарського обороту, дискредитує підприємницьку діяльність.

Відповідно до ст. 205 Кримінального кодексу України фіктивне підприємництво – це створення, або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності, або здійснення видів діяльності щодо яких є заборона [3].

Діяльність, яку здійснює підприємство, можна віднести до фіктивної у випадку наявності наступних ознак:

– підприємство зареєстроване на підроблені або загублені документи;

– засновниками, учасниками та посадовими особами юридичної особи або фізичною особою-підприємцем є так звані “підставні особи”, які не займаються господарською діяльністю, а лише зафіксовані в документах;

– підприємство не сплачує податків чи зборів до державного або місцевого бюджету;

– підприємство здійснює діяльність, яка не передбачена у статуті, без отримання відповідних дозволів і ліцензій;

– не ведеться належний бухгалтерський облік і податкова звітність;

– підприємство відсутнє за місцем реєстрації;

– підприємство знаходиться за неіснуючою адресою, або за адресою масової реєстрації;

– засновники таких суб'єктів господарювання досить часто реєструють нові підприємства, які займаються аналогічною фіктивною діяльністю;

– у реєстраційній справі відсутній номер телефону (або телефон недійсний), адреси електронної скриньки та інша контактна інформація.

Найбільш поширеним способом розвитку фіктивних підприємств є створення конвертаційних центрів, за допомогою яких відбувається обмін безготівкових грошей в готівку з метою їх подальшого вилучення та присвоєння.

Конвертація коштів відбувається зазвичай за такою схемою: на підставних осіб реєструються фіктивні фірми, фінансово-господарські операції в яких здійснюються лише на папері. Створена таким чином мережа з безлічі вигаданих підприємств дозволяє керівникам реальних діючих суб'єктів господарювання і фізичним особам проводити безтоварні операції та мінімізувати свої податкові зобов'язання, які незаконно формують податковий кредит з ПДВ і переводять безготівкові кошти в готівку [4, с. 64].

Для розуміння суті фіктивного підприємства наведемо такий приклад: з метою приховання фіктивної діяльності одна і та ж фізична особа зареєструвала фіктивне підприємство, фізичну особу-підприємця та ще одне підприємство. Причому, реєстрацію було здійснено в усіх органах державної влади, як це передбачається чинним законодавством України [5].

Для притягнення до відповідальності за фіктивне підприємство основна увага правоохоронних органів повинна приділятися доведенню провини засновників і посадових осіб даних підприємств. Разом з тим, непокараними залишаються “клієнти” фіктивних підприємств. Питання щодо притягнення до відповідальності керівників чи засновників підприємств, організацій та установ, чії кошти були незаконно перераховані на рахунки фіктивних підприємств, як правило, не ставиться. В матеріалах кримінальних справ доволі часто зустрічається формулювання “особи не встановлені слідством”. Пояснюється дане положення проблемністю в кримінально-правовій кваліфікації дій таких посадових осіб і доведенні їхньої провини. Засновниками фіктивних підприємств, як правило, є “підставні особи”. З цією метою досить часто використовуються викрадені чи підроблені документи соціально незахищених осіб (пенсіонерів, студентів, осіб без постійного місця проживання, іноземців). Наприклад, особа, нічого не підозрюючи, надала організатору свої документи: паспорт та ідентифікаційний код, на підставі

яких був укладений договір купівлі–продажу частки фіктивного підприємства та наступна його реєстрація [6].

Статтею 205 Кримінального кодексу України передбачено відповідальність за дії, які, з одного боку, є цілком легальними, але ключовим моментом є саме фіктивність, тобто відсутність у осіб, які стоять за створеним або придбаним суб'єктом підприємництва, справжнього наміру здійснювати діяльність, зафіксовану в правовстановлюючих документах і пов'язану з виробництвом товарів, виконанням робіт або наданням послуг. Зазначені особи мають на меті інше – прикриваючись юридичною особою як ширмою, вони прагнуть приховати свою незаконну діяльність.

Окремі фахівці недоліком статті 205 Кримінального кодексу України називають те, що вона не охоплює фіктивне підприємство, яке може мати ознаки організаційно-правової форми індивідуального підприємництва, коли суб'єктом підприємницької діяльності виступає фізична особа, яка діє без створення юридичної особи.

Ще одним недоліком є те, що неможливо кваліфікувати дії особи, яка підробила установчі документи, документи про державну реєстрацію юридичної особи, або документи податкових органів, оскільки в такому разі суб'єкт підприємницької діяльності не створюється.

Отже, доцільним є необхідність удосконалення кримінальної відповідальності за фіктивне підприємство в Україні, яке можливе шляхом проведення таких заходів:

1) внесення змін до нормативно-правових актів, які б більш точно визначали поняття “фіктивне підприємство” та його ознаки, що надасть змогу легко кваліфікувати злочинні дії суб'єктів господарювання;

2) включення до суб'єктного складу фізичних осіб-підприємців, оскільки часто з метою зменшення податкових зобов'язань створюються саме такі організаційно-правові форми фіктивних суб'єктів господарювання, що дозволить унеможливити необґрунтовані виплати сум податкового кредиту з Державного бюджету України;

3) в нормативних актах необхідно передбачити кримінальну відповідальність за фіктивне підприємство, що проводиться шляхом підробки установчих документів і документів про державну реєстрацію, оскільки в цьому випадку юридична особа не створюється.

Враховуючи основні недоліки статті 205 Кримінального кодексу України, фіктивне підприємство можна визначити, як реєстрацію або перереєстрацію (в тому числі шляхом підробки установчих документів) придбаних (юридичних осіб) чи створених суб'єктів господарювання (юридичних та фізичних осіб-підприємців) з метою прикриття незаконної діяльності, або здійснення видів діяльності щодо яких є заборона.

Нині, відповідно до ч. 1 ст. 205 Кримінального кодексу України покаранням за створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності, або здійснення видів

діяльності, щодо яких є заборона, встановлено штраф від п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або заподіяли велику матеріальну шкоду державі, банків, кредитним установам, іншим юридичним особам або громадянам, караються штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Матеріальна шкода, яка заподіяна фізичним особам, вважається великою, якщо вона у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а матеріальна шкода, яка заподіяна державі або юридичним особам, вважається великою, якщо вона у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

З огляду на недоліки статті 205 Кримінального кодексу України, а також те, що фіктивне підприємництво значно порушує стабільний розвиток економіки України, завдає майнову та немайнову шкоду юридичним і фізичним особам, господарському обороту та дискредитує підприємницьку діяльність, як таку, внаслідок чого розвивається недобросовісна конкуренція, виникають умови для ухилення від сплати податків і зборів.

Дана норма потребує удосконалення. Крім того, при кваліфікації дій за фіктивне підприємництво слід звернути увагу на ст. ст. 190, 222, 358 (366) Кримінального кодексу України, які охоплюють кваліфікацію злочинних дій у випадку, якщо особи з метою заволодіння чужим майном шляхом обману або шахрайства з фінансовими ресурсами використовують підроблені документи, штампи і печатки неіснуючого насправді підприємства у випадках, коли державна реєстрація підприємства не відбувається.

У разі відкриття підприємства за підробленими документами, наприклад свідоцтвом про державну реєстрацію юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності, банківських рахунків має кваліфікуватись за ч. 3 ст. 358, а якщо особа сама підробила документи, – то за ч. 1 або ч. 2 ст. 358 Кримінального кодексу України.

В окремих випадках можна спостерігати осіб, які займаються незаконним виробництвом чи виготовленням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, посівом або вирощуванням снодійного маку чи конопель, незаконним виготовленням і ремонтом вогнепальної або холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або пристроїв, що само по собі є кримінально караним, використовують для прикриття легальну форму фіктивного підприємництва. У таких випа-

дках потрібно кваліфікувати дії за наявністю підстав для цього за сукупністю злочинів, передбачених ст. ст. 205, 263, 307, 310 Кримінального кодексу України.

Список використаних джерел

1. Харпола Х. Боротьба органів податкової служби з тіньовою сферою економіки України / Х. Харпола // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 19. – С. 477–482.
2. Грін О. Роль “фіктивних підприємств” у функціонуванні організаційно-економічного механізму оподаткування підприємницької діяльності громадян в Україні / О. Грін, В. М. Кміть // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 19. – С. 195–199.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
4. Хахулин В. В. Некоторые меры предупреждения правонарушений в процессе легитимации субъектов предпринимательства / В. В. Хахулин, О. В. Лукьяненко // Экономика та право. – 2009. – № 1. – С. 63–65.
5. Волинець О. Фіктивне підприємництво [Електронний ресурс] / Олег Волинець // International business consulting. – Режим доступу : <http://ibc.org.ua/analytics/fiktivne-pidpryemnitstvo.html>
6. Волинець О. Фіктивне підприємництво [Електронний ресурс] / Олег Волинець // International business consulting. – Режим доступу : <http://ibc.org.ua/analytics/fiktivne-pidpryemnitstvo.html>
7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. С. С. Яценко – [2-ге вид., переробл. та доповн.] – К. : А.С.К., 2002. – 438 с.

В статье рассмотрены наиболее распространенные преступные схемы образования и деятельности фиктивных предприятий в Украине, приводятся примеры фиктивных предприятий, исследуются пути преодоления и вносятся предложения по противодействию этому явлению, определяется уголовная ответственность за совершение таких преступлений.

The article deals with the most widespread criminal schemes of the formation and activity of the sham business in Ukraine, the examples are given and the ways to overcome are investigated, the propositions concerning the counteraction to this phenomenon are made, the criminal responsibility for such crimes are determined.

Стаття надійшла до редакції журналу 29 квітня 2014 року.